

KRAJINA JAKO NÁRODNÍ SYMBOL. ŘÍP – BLANÍK – VLTAVA – LABE A JEJICH VÝZNAM PŘI UTVÁŘENÍ NÁRODNÍ IDENTITY V ZÁVĚREČNÉ FÁZI ČESKÉHO NÁRODNÍHO HNUTÍ*

Nina Milotová (Praha)

Landscape as a National Symbol. Říp Mountain, Blaník Mountain, the River Vltava and the River Elbe and Their Role in Shaping the National Identity in the Final Stage of the Czech National Movement

Abstract: The paper deals with the role of the landscape in the shaping of the national identity in the final stage of the formation of the Czech modern nation. The topic is treated through the perspective of two pairs of Bohemian landscape features (Říp and Blaník Mountains, and the rivers Vltava and Elbe), both rich in symbolism. This concept was further highlighted by the travelling panel exhibition *Story of Landscape at the Nation's Service*, which was held in the Lapidarium of the National Museum in the autumn of 2018. The present text is based on the research of literature and period sources (collection items) located in the National Museum Library and in the Historical Museum of the National Museum. The author presents the landscape as an important national symbol which has assumed this function through its relation to stories based on national history. The landscape is perceived here not only as a real (physical) environment, as a scene where a wide range of national and later tourist activities took place, but also as a symbolic space closely connected to the ideas of individuals within the national society.

Key words: landscape – national symbol – national identity – Říp Mountain – Blaník Mountain – river Vltava – river Elbe

Na podzim roku 2018 byla v prostoru Lapidária Národního muzea instalována putovní panelová výstava *Příběh krajiny ve službách národa*,¹ jež představila návštěvníkům v kontextu závěrečné fáze českého národního hnutí dvě dvojice symbolikou opředených krajinných složek Čech – hory Říp a Blaník a řeky Vltavu a Labe. Výstava, prezentující sbírkové předměty dvanácti oddělení všech pěti odborných složek zmíněné paměťové instituce (primárně se jednalo o Knihovnu Národního muzea, Historické muzeum a České muzeum hudby), usilovala o prezentaci krajiny jako důležitého národního symbolu, jenž se ve druhé polovině „dlouhého“ 19. století podílel na utváření a šíření české národní identity. Cílem instalace, doplněné poslechem vybraných zvukových ukázek, bylo představit krajinu jako významného identitotvorného činitele v „příběhu“ národních dějin. Na krajinu zde tak bylo nahlíženo nejen jako na reálné (fyzické) prostředí, ale též jako na prostor symbolický, nacházející se v představách příslušníků

národní pospolitosti.² Mimo jiné za přispění uvedeného národního symbolu, vázaného na určitý čas a prostor, se národní identita stala v období třetí fáze formování moderního českého národa identitou dominantní.

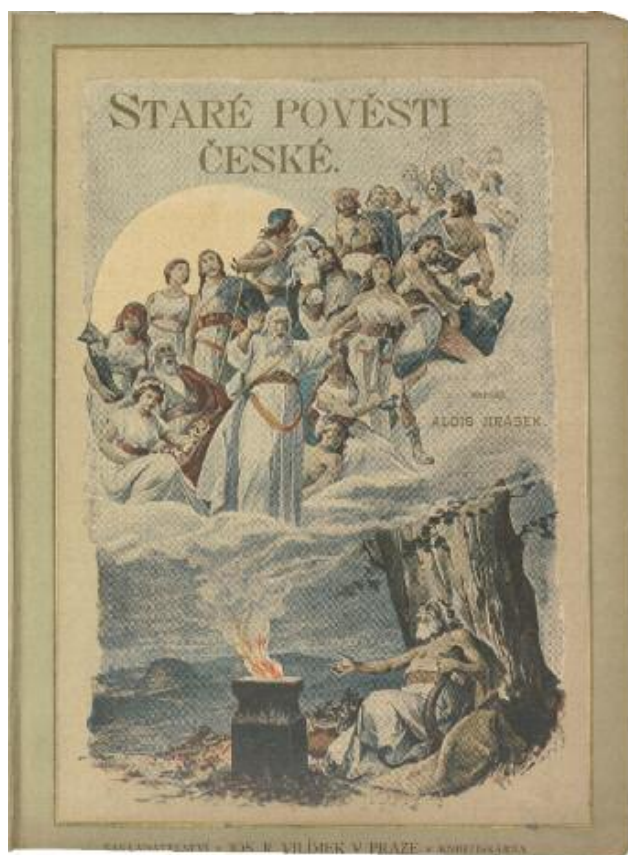
Jak napsala Anne-Marie Thiessová, „není nic mezinárodnějšího než vytváření národních identit“.³ Formování českého národa, obdobně jako utváření ostatních národů evropských, probíhalo v období tzv. dlouhého 19. století na pozadí celkové modernizace evropské společnosti. Jednalo se o složitý transformační proces doprovázený hlubokými změnami socioekonomických a celospolečenských poměrů, jež s sebou nesly pocity nejistoty, prázdnoty a vykořenění. Objevila se tak potřeba definovat identitu, přičemž moderní národ, založený na konceptu rovnosti všech jeho příslušníků, se stal ideálním prostorem pro nově se utvářející typ kolektivní, národní identity. Vznik národního vědomí byl však podmíněn změnami v myšlení lidí. Idea jednotného národa, společen-

* Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národního muzea (DKRVO 2018/30, 00023272).

¹ Výstava, jejímiž autorkami byly Nina Milotová a Markéta Kabelková (hudebněhistorická část), proběhla ve dnech 14. 9. – 30. 11. 2018. Následně byla přesunuta do Músaionu Národního muzea (2. 4. – 22. 9. 2019).

² Krajina náleží již od 80. let 20. století k objektům zájmu široké škály nejen přírodovědeckých, ale také společenských věd. Jako téma navýsost interdisciplinární nabízí zajímavou možnost mezioborové spolupráce a s ní spojených podnětných přesahů mezi jednotlivými vědními disciplínami. K otázce krajiny jako společenskovědnímu konceptu současné historické vědy přehledně PAUKNEROVÁ 2014. V českém prostředí se krajina stává v posledních letech objektem zájmu např. historické geografie (viz historicko-geografické konference pořádané každoročně na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy), antropologie (např. BLAŽKOVÁ – ČERVINKOVÁ 2015), do popředí se dostávají také „literární krajiny“ (např. TOMÁŠEK 2016 či MALURA – TOMÁŠEK 2012).

³ THIESSOVÁ 2007, s. 9.

Obr. 1. První vydání Starých pověstí českých Aloise Jiráska s ilustracemi Věnceslava Černého. Praha, Jos. R. Vilímek 1894. Knihovna Národního muzea, oddělení základní knihovny, sign. 68 B 182.

ství vzniklého dle Benedicta Andersona především v představitivosti,⁴ byla jeho členům zprostředkovávána prostřednictvím řady znaků a symbolů,⁵ jež disponovaly potřebným emocionálním nábojem. V oblasti krajiny zastávaly nejen v české národní emblematické význačnou úlohu hory⁶ a řeky.⁷ V případě českého národního hnutí nabyly ikonického významu mimo jiné hory Říp – Blaník a řeky Vltava – Labe.

Nově se formující česká národní společnost potřebovala určitým způsobem ukotvit své bytí v prostoru⁸ a čase a tím legitimizovat svoji existenci. Vhodný nástroj nalezla, obdobně jako v případě dalších evropských národů, ve vyprávění příběhu svých dějin (konstrukci národních dějin), které poskytlo v nově se ustavující sekularizované společnosti odpověď na podstatnou otázku: Kdo jsme – odkud přicházíme a kam jdeme. Zmíněného úkolu se ujal „otec národa“ František Palacký (1798–1876), jehož zakladatelské dílo *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* (1848–1876) poskytlo obraz minulosti společenství s jeho vzestupy a pády.⁹ Následná transformace příběhu v dílech Aloise Jiráska¹⁰ a řady dalších literárních, výtvarných a hudebních umělců zásadně ovlivnila kolektivně sdílené historické povědomí.¹¹ Důležitou roli přitom hrála krajina, do níž byly příběhy zasazeny. Bylo to právě spojení s příběhem, jímž krajina nabývala ve druhé polovině dlouhého 19. století funkce národního symbolu.¹² Na rozdíl od samotných „závažných“ obrazů minulosti (význačné postavy, bitvy a jiné důležité události společenství),¹³ které nabývaly podoby národních mýtů a jimž dosud věnovala česká i evropská historiografie zaslouženou pozornost,¹⁴ zůstává však krajina poněkud na okraji zájmu.

⁴ Viz ANDERSON 1990. Otázku, jakým způsobem krajina ovlivnila naši představivost a kulturu, si položil ve své inspirativní a podnětné knize *Krajina a paměť* Simon Schama. Autor chápe krajinu na prvním místě jako jev kulturní, nikoli přírodní. Hovoří v této souvislosti o „konstruktech imaginace projektovaných do dřeva, vody a kamene“. SCHAMA 2007, s. 65. Symbolickým vnímáním a využíváním krajiny se zabýval také David Blackburn, a to na příkladu tématu vývoje moderního Německa v souvislosti s podmaňováním vody (úpravou toků řek, odvodňováním močálů, stavbou přehrad). Autor v úvodu své knihy píše: „I Němci přetvářeli své vodní kraje v úložiště kulturního a politického významu. Malíři, spisovatelé, historici, cestovatelé, politici, plánovači – všichni vkládali do německé krajiny symbolické hodnoty a já jsem se pokusil odhalit rozmanité projevy tohoto počínání. Rýn, kdysi romantický, zúrodňující a „německý“, je nejlepším příkladem.“ BLACKBOURN 2009, s. 27. „Německé vodní kraje byly pomyslnou plochou, na níž měnící se společnost promítala své naděje a obavy. Od Rýna po Vislu se zároveň staly symboly německé národní identity.“ Tamtéž, s. 30.

⁵ Vytvoření vlastního symbolického slovníku v rámci národní společnosti nebylo v kontextu vývoje lidstva ničím výjimečným. Zmíňme na tomto místě např. již závěry výzkumů Sigmunda Freuda a Carla Gustava Junga, dle kterých lidská mysl pracuje a komunikuje prostřednictvím symbolů. Symbolická obrazovost je tak dávným a univerzálním jazykem. Viz GIBSON 2010, s. 7.

⁶ K tomu MAUR 2006, dále MAUR 2001. K vývoji vnímání a vztahu člověka k horám v evropském prostředí do počátku 19. století např. WOŹNIAKOWSKI 1987.

⁷ Např. v německém prostředí se dostalo pozornosti v podobě samostatné monografie řece Rýn – viz TÜMMERS 1999, dále kolektivní práce BOLDT – HÜTTENBERGER – MOLITOR – PETZINA 1988. Řece Volze se jako ruskému národnímu symbolu a místu národní paměti věnoval HAUSMANN 2009. Labe inspirovalo autory kolektivní monografie MARTIN – FISCHER 2018 a výstavního katalogu ASMUS 1992.

⁸ Toto „promítnutí národa do prostoru“ označuje Miroslav Hroch za jakousi obecnou kulturní potřebu 19. století. Více HROCH 2009, s. 259.

⁹ V úvodním slovu k prvnímu dílu *Dějin* se František Palacký čtenářům mj. vyznává: „Ode mládí neznal sem tužby vřelejší ani vyšší pro vezdejší život svůj, nežli abych posloužil milovanému národu svému věrným obrazem minulosti jeho, ve kterémžtoby jako v zrcadle poznal sebe sám a spatoval se v tom, čeho mu potřebí jest.“ PALACKÝ 1921, s. 1. Palackého dílo poté použil za „hlavní vodítko“ pro svoji *Česko-moravskou kroniku*, směřovanou k širšímu čtenářskému publiku, Karel Vladislav Zap. Viz ZAP 1880. V předmluvě z roku 1862 hovoří o vznešené úloze národní kroniky, která „[...] měla by býti domácí pokladnicí, z níž by každý syn a dcera národu měli čerpati vědomosti o osudech vlasti, o činech předkův [...]“. Tamtéž, předmluva neustránkována.

¹⁰ Zásadní roli v této souvislosti sehrály Jiráskovy *Staré pověsti české* vydané poprvé v roce 1894. Význačnou úlohu při formování všeobecného historického povědomí přitom měl nejen samotný autorův text, ale též ilustrace Věnceslava Černého otiskované v mnoha vydáních knihy. Pověst o příchodu praotce Čecha a bájném Blaníku nemohla chybět dále také ve sbírce pověstí Augusta Sedláčka. Viz SEDLÁČEK 1895.

¹¹ Vlivem Palackého *Dějin* (díla ambiciózního nejen po stránce obsahové, ale také z hlediska literárního zpracování) na formování českého historického povědomí na přelomu 19. a 20. století se zabýval Kamil Činátl. Viz ČINÁTL 2011.

¹² Martin Kučera zmiňuje v rámci schématu základních vrstev nacionalismu tzv. nacionalismus symbolů, který „[...] prozrazuje zvýšený zájem o mytologizovanou historii, vedoucí k národním legendám a bájím, ba dokonce k pohádkám včetně jejich tvorby (nejde jen o Rukopisy, nýbrž o různé idealizace historických dějů, o potřebu národní hymny, o výtvarná díla atd.). Nadprodukce motivů slavné pradávne minulosti poklesla teprve tehdy, když se český panteon začal plnit současnými kulturními jevy v podobě vyšehradského Slavína anebo bust v Národním muzeu [...]“. Viz KUČERA 2011, s. 109–110.

¹³ Zajímavým dokladem úspěšného „šíření závažných obrazů minulosti“ v rámci národní pospolitosti na přelomu 19. a 20. století jsou hrací karty vyhotovené dle návrhu Mikoláše Alše (Praha, J. Ritter 1893), jež hráči zároveň předkládají hodnotovou orientaci přisuzovanou jednotlivým výjevům – např. Říp jako místo počátku národa (zelené eso) vs. Bílá hora (kulové eso). Národní muzeum – Historické muzeum, oddělení starších českých dějin, inv. č. H2-17184.

¹⁴ Např. FLACKE 1998. Rozsáhlá publikace s mezinárodním autorským kolektivem nabízí pohledy na národní mýty osmnácti převážně evropských národů (výjimku představují USA), včetně českého. Jedná se o doprovodnou publikaci k výstavě, která se konala v roce 1998 v Deutsches Historisches Museum. Zde především studie FRANÇOIS – SCHULZE 1998, s. 17–32. V rámci české historiografie viz např. RAK 1994.

Obř. 2. Obrazy minulosti na hracích kartách vyhotovených dle návrhu Mikoláše Alše. Praha, J. Ritter 1893. Národní muzeum – Historické muzeum, oddělení starších českých dějin, inv. č. H2-17184.

„Příběh“ krajiny se však stal ve sledovaném období integrální součástí „příběhu“ národních dějin. Bylo možno na ni pohlízet jako na svědka minulých dějů, jednotlivé příběhy bylo možné z konkrétní krajiny číst. V úvodní části prvního dílu svého monumentálního historiografického díla František Palacký poukázal na přírodní vymezenost Čech. Historik zde uvádí: „*Jsou tedy Čechy již přírodou samou ohraničeny, a věncem hor co hradbami přirozenými otočeny. [...] Příroda sama, ukončivši a uspůsobivši Čechy co zvláštní celek, předustanovila tím hlavní ráz historie české.*“¹⁵ Skutečnost ohraničenosti uvedeného území vysokými horami¹⁶ a jeho hydrografická jednota, vnímané od dávných dob jako jeden

z osudově určujících rysů českého prostoru, v tomto případě samy vybízely k využití krajiny a jejich jednotlivých složek k roli významného identitotvorného činitele. Přírodní krásy¹⁷ a slavné děje s krajinou spojené pomáhaly kompenzovat komplexy malého národa. Krajina nabízela prostor pro útěchu v dobách neúspěchů na poli státoprávních bojů a rozporů uvnitř postupně se formujícího českého politického tábora.

Výraznou mobilizační funkci dodávala krajině skutečnost jejího ztotožnění s domovem, vlastí.¹⁸ To s sebou neslo mj. vytvoření „národní krajiny“ symbolizované určitým krajinným typem.¹⁹ V českém případě to byla „*česká pahorkatá krajina*“ vyznačující se „*harmonickou souhrou luk, polí, lesů*

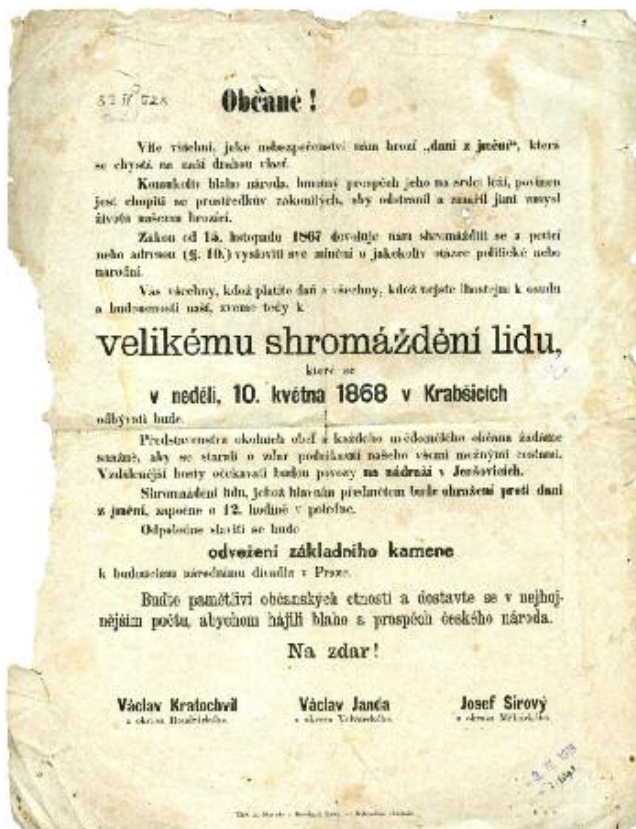
¹⁵ PALACKÝ 1921, s. 3. Jak uvádí Kamil Činátl, „[...] v metaforice Palackého Dějin dominují obrazy přírody, zejména přírodních živlů. Historik tím chtěl zdůraznit přirozený, od přírodních procesů odvozený charakter plynutí historického času. [...] Příroda sama se tak stává rámcovou metaforou historického dění.“ Viz ČINÁTL 2011, s. 52.

¹⁶ Zásadní význam byl v daném ohledu připisován v 19. století Šumavě, chápané jako obranný val proti odvěkému nepříteli. Šumavský prostor byl navíc místem zrodu české „národní“ řeky Vltavy, jež nabývala ve sledovaném období v rámci nacionální symboliky význačného postavení.

¹⁷ K vývoji estetického vnímání přírody zajímavě STIBRAL – DADEJÍK – ZUSKA 2009; dále STIBRAL 2005 či STIBRAL 2011.

¹⁸ Dle Hany Librové je chápání krajiny jako symbolu vlasti v obecné rovině významnou součástí české kultury 19. a 20. století. Národní symbolické pojetí krajiny mělo též ten význam, že „[...] i když se oslabila jeho původní vázanost na historicky památná místa, byla vytvořena poměrně fixní představa o zjevu české krajiny [...]“. Viz LIBROVÁ 1988, s. 112. Typizované pojetí české krajiny, na jehož obraze se podílela také její barokní minulost, „[...] vytvořilo v sociálním vědomí prizma, jímž pohlížíme na krajinu i dnes. Výzkumy postojů obyvatel ke krajině potvrzují, že lidé u nás inklinují k typu krajiny, který odpovídá nejen obecným estetickým kritériím a krajinařským kvalitám, ale který v sobě zahrnuje specifikum známé z obrazů Mánesových a Ladových či perokreseb M. Alše.“ Tamtéž.

¹⁹ K otázce „národních krajin“ např. THIESSOVÁ 2007, s. 162–164.

Obr. 3. Výzva k účasti na velkém táboru lidu na Řípu (v Krabčicích) a slavnosti odvezení základního kamene budoucího Národního divadla dne 10. května 1868. Roudnice n. L., A. Mareš 1868. Knihovna Národního muzea, oddělení základní knihovny, sign. Drobné tisky 83 IV 528.

a vod“.²⁰ Zásadní roli zde hrál emocionální vztah k území, národní prostor se promítal nejen do mysli (rozumu), ale také srdcí (citu) příslušníků českého národa. S atributy češství (definovaného jazykovou a etnickou příslušností), které začalo nabývat dominantní úlohy od šedesátých let 19. století, byly spojovány celé krajinné oblasti (např. Polabí, Povltaví).

Krajina se v lidské mysli ustavuje nejen prostřednictvím smyslů (zrak, sluch, čich, hmat), ale také paměti, kterou v případě národní společnosti poskytovala národní historie. V době, o níž hovoříme, nabývala na významu především tzv. místa paměti (např. pomníky, sochy, rodné domy významných představitelů národa, dějiště důležitých bitev, výročí, přírodní výtvoři atd.).²¹ Jednalo se o místa, jež sehrávala funkci památného prostoru, na němž se upevňovala kolektivní paměť.²² V takovém prostoru (či v jeho okolí) probíhaly národní rituály (oslavy, manifestace apod.), během nichž byla přehrávána, prožívána a interpretována minulost. Zásadní role přitom připadala veřejnému prostoru, v jehož rámci se rozličné národní aktivity odehrávaly. Tzv. regiony národní paměti²³ (např. Podřípsko, Podblanicko)²⁴ později nabývaly na významu v dobách ohrožení české státnosti.

Ačkoliv byla na památných místech „zpřítomňována“ minulost, národní oslavy, manifestace i mítinky sloužily primárně k vyjádření aktuálních představ a potřeb českého národního hnutí. Krajina, do níž byly tyto akce nezřídka situovány, se tak stávala jevištěm sloužícím pro demonstraci soudobých požadavků národního společenství na poli historického státního práva. Dobou vrcholného vzepětí a rozmachu spolkového a národního života se poté stala šedesátá léta 19. století, jež s sebou přinesla – za permanentní přítomnosti hudby a zpěvů²⁵ pomáhajících vtáhnout diváka do společně prožívaného národního aktu²⁶ – nesčetné národní poutě, pěvecké slavnosti a tábory lidu odehrávající se na významných místech paměti národa. Doba politického uvolnění, „nadechnutí“ se národní společnosti po pádu Bachova neoabsolutismu a vzednutí aktivit realizovaných ve jméno národa nalezla svůj kulminační bod v závěru let šedesátých, která byla mj. érou tzv. táborů lidu (1868–1871).²⁷ V období neaplněných nadějí na splnění státoprávních požadavků, jež přineslo rakousko-uherské vyrovnání (1867), je odstartoval velký celonárodní řípský tábor, pořádaný dne 10. května roku 1868. Přes četné odkazy k dávné minulosti, především k postavě praotce Čecha, zde byly vznášeny aktuální politické požadavky – vedle požadavku po uznání historického státního práva se jednalo o protest proti zavedení daně ze jmění.

²⁰ HROCH 2009, s. 261.

²¹ Česká historická věda věnovala pozornost fenoménu míst paměti např. v publikaci příznačně nazvané *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*. Viz HLAVÁČKA – MARĚS – POKORNÁ 2011.

²² Teorii tzv. kolektivní paměti formuloval ve dvacátých letech 20. století francouzský sociolog a filozof Maurice Halbwachs. Viz HALBWACHS 2009. Výrazný obrat k fenoménu vzpomínání (zapomínání) a paměti však přinesla osmdesátá léta 20. století. Přehled bádání o paměti v současné historické vědě (i když v tomto případě se ve skutečnosti jedná o interdisciplinární prostor výzkumu) podává TUČEK 2014. K tématu dále zajímavě např. ASSMANNOVÁ 2018.

²³ Podrobněji viz SEMOTANOVÁ 2008, s. 10–12.

²⁴ V případě obou regionů procházel jejich název i prostorové vymezení (dosud nedůsledně definované) určitým vývojem. Pokud se týká Podblanicka, sehrála v otázce uvedeného pojmu rozhodující úlohu regionální periodika. K tomu PÁNEK 1979.

²⁵ K problematice významu hudby v českém národním hnutí více VÍT 1988.

²⁶ K této otázce zajímavě ŠIMA 2006. Autor v textu věnuje pozornost právě národním slavnostem šedesátých let jako performativním aktům konstruování národní identity. Mj. zde píše: „Slavnost a především její ústřední akty – slavnostní gesta – představují základní typ performativního aktu, jenž tím, že je prováděn, vytváří novou realitu a současně sedimentuje existující významové kontexty. V hlavních gestech národních oslav se tak koncentruje jejich identitotvorný potenciál – národní symbolika se na této rovině „odehrává“, je prožívána a zažívána, je reprodukována a přetvářena, a to vždy v konkrétním dobovém kontextu.“ Tamtéž, s. 84.

²⁷ K tomu podrobněji PURŠ 1958. Národní dění spojené s Blaníkem v době táborového hnutí dokumentovala PROCHÁZKOVÁ 1990. Za zmínku stojí především blanický tábor lidu pořádaný dne 30. června 1868 (na rozdíl od toho řípského byl však ještě ve svém průběhu četnictvem ukončen) či 30. srpna 1868. Pořadatelé táborů byli často perzekvováni, což se stalo nejeedenkrát objektem zájmu slovních a kreslených vtipů otištěných v *Humoristických listech*. Jedna ze zpráv z Čech tak např. hlásala: „Odbývání »táborů« nepovoluje se zde proto, poněvadž si Češi k uspořádání jich vyhlídnou obyčejně vrch, kdežto přece nynější vláda nemůže nijak připustit, aby Češi dostali se na vrch!“ *Humoristické listy* 1. 8. 1868, č. 31, s. 125. Od Blaníka přišla zpráva: „K zakázanému táboru dne 29. t. m. sešlo se jen půl tuctu hejtmánů se slušným gletem 72 četníků, a proto také žádný rozumný člověk nešel na kopec.“ *Humoristické listy* 4. 9. 1869, č. 36, s. 145. Karikatura přinesla dva obrázky z dějiště táboru lidu – zatímco na prvním z nich („jindy“) přihlížel jeden ozbrojený četník na probíhající shromáždění lidu, na druhém („a nyní“) již sledoval jeden účastník tábora shromáždění plně ozbrojených četníků. *Humoristické listy*, 17. 4. 1869, č. 16, s. 66.

Symbolické využití konkrétního místa paměti se však mohlo v průběhu času proměňovat, jak nejlépe ukazují samotné řípské tábory organizované v následujících letech.²⁸

Rok 1868 však není v českých dějinách spojen pouze s počátkem táborového hnutí, ale výrazně též s jednou z nejvýznamnějších událostí národního života 19. století. Tou se stala slavnost kladení základního kamene Národního divadla, řečeno Jiráskovými slovy „*radostná bouře*“, jejíž „*ohlas rozšuměl se zeměmi české koruny*“.²⁹ Jednalo se o velkolepou národně-politickou manifestaci konající se v Praze dne 16. května 1868. Právě onu je možné považovat za jeden z vrcholných aktů dokládajících úzký vztah českého národního hnutí ke krajinným symbolům. Uložení kamenů z památných hor a míst Čech a Moravy³⁰ do základů „Zlaté kapličky“ stálo na počátku zhmotnění jedné z klíčových tužeb českého národa. Samotný akt kladení základních kamenů byl vnímán jako položení základů velkolepého pomníku znovuzrození národa, slavnost měla dokladat jeho kontinuitu, jednotu (myšlena jednotu Čech a Moravy i všech společenských vrstev národa) a vzkríšení.³¹ Kameny symbolizovaly pevnost a vytrvalost, tvořily mohutný a nezdolný základ „Chrámů múz“.³² Role ústředního objektu zájmu byla svěřena kameni z posvátného Řípu, jenž nesl nápis „*Ze Řípu Čech svůj domov vzal / na Bílé hoře dokonal, / v matičce Praze z mrtvých vstal*“, vyjadřující ve zkratce český národní mýtus. Právě on potvrzoval dědičné držení vlasti trvajícím od dob praotce Čecha. Zajímavé symbolické propojení hor a řek jako krajinných složek podílejících se význačnou měrou na utváření národní identity poté představovala také vlastní pout' kamenů na staveniště po vodních dopravních tepnách.³³

Byly to právě události spojené s kladením základního kamene Národního divadla a táborovým hnutím, jež významným způsobem pomohly vtáhnout hory Říp a Blaník do

myšlenkového prostoru českého národního hnutí (v případě hory Blaník navíc stály tyto události zároveň u počátků národního dění na Podblanicku). Důležitou roli v tomto případě sehrála také tvorba umělců tzv. generace Národního divadla, která obě hory postavila na jeden z piedestalů zájmu nejen malířské obce.³⁴ V 19. století se krajina stala významným kulturotvorným činitelem inspirujícím vznik bezpočtu literárních, výtvarných a hudebních děl. Tato díla však zároveň formovala pohled na samotnou krajinu a její vnímání jako národního prostoru. Vrcholné umělecké počiny Bedřicha Smetany, Josefa Mánesa, Mikoláše Alše, Julia Mařáka a celé řady dalších umělců zcela zásadním způsobem utvářely pohled české společnosti na krajinu (vedle Palackého *Dějiny tvorily* ideovou základnu jejího pojetí *Rukopisy*). Přestože literatura sehrála zcela zásadní roli v procesu formování moderního českého národa, v oblasti utváření vztahu ke krajině plnilo důležitou úlohu výtvarné umění.³⁵ Básník Josef Hora napsal: „*Mytosa a dějiny poznamenaly naši vlast a daly jí ráz, jež cítí každý Čech. Žijeme krajinou, přizpůsobujeme se jí, ale také ona žije námi, je poznamenána námi. Díváme se na ni mimoděk očima našich umělců, každý k ní přičinil nějaký zvláštní rys a znak, podle něhož ji poznáváme a rozeznáváme od krajin cizích.*“³⁶

Není nikterak překvapivé, že se právě Řípu, hoře spojené s mýtem o původu Čechů, a Blaníku, symbolizujícímu naději národa, dostalo ústřední úlohy mezi horami uctívanými národním společenstvím.³⁷ V případě Řípu, nacházejícího se uprostřed bohaté, úrodné krajiny, a Blaníku, jenž naopak dominoval krajině pahorkaté, neúrodné, chudé,³⁸ nalezneme řadu společných jmenovatelů i aspektů rozdílných.³⁹ Říp (hora sv. Jiří), symbol počátku národa (příchodu praotce Čecha)⁴⁰ argumentující autonomii českých dějin, ukotvoval v čase bájný zrod společenství.⁴¹ Bájná hora Blaník, spojená

²⁸ V případě dalšího řípského tábora, konaného v roce 1889, se již jednalo o mladočeskou akci zaměřenou proti politice staročechů. Následující tábor, pořádaný roku 1900, měl být sice znovu akcí celonárodní, z jeho řad však byla vyloučena sociální demokracie. Nových symbolických významů nabylo toto místo paměti záhy po vzniku Československa – tábor pořádaný zde v roce 1919 měl uctít památku padlých legionářů.

²⁹ Jak Alois Jirásek uvedl ve svých vzpomínkách, právě tehdy (v době jeho hradeckých studií) poprvé zatoužil po Praze. Viz JIRÁSEK 1980, s. 193.

³⁰ K jednotlivým základním kamenům Národního divadla podrobně RYBAŘÍK 1983.

³¹ Viz MILOTOVÁ 2018b, s. 7.

³² Vzpomeňme na tomto místě slova předsedy Sboru pro zřízení Národního divadla v Praze Ferdinanda Urbánka, která pronesl při uvítání řípského kamene v Praze: „*Hory ty přečkaly bouře věků a hleděly na vítězství našich otců: bohda že divadlo naše přetrvá věky a národu bude tím, čím jsou ty hory ve společné vlasti.*“ Tamtéž, s. 19.

³³ K dopravě kamenů bylo použito vedle povozů a vlaků též lodí a vorů. Řípský kámen, jenž se však nakonec nestal (díky problematičnosti oprávnění čediče do potřebného tvaru) skutečným základním kamenem, byl do Prahy přivezen dne 11. května 1868, kámen z Blaníku o dva dny později. Také blanický kámen zastával v rámci zmíněné národní akce význačné symbolické postavení. Návrh na jeho vložení do základů Národního divadla se objevil mezi prvními. Podrobněji ke kameni z Blaníka viz RYBAŘÍK 1990.

³⁴ Přestože zmíněné hory ztratily již pro mladší umělce generace devadesátých let na přitažlivosti, jejich síla ve veřejném prostoru ani nadále neupadala.

³⁵ K tomu podotkneme, že 19. století bývá označováno jako století krajinomalby. Bylo pro něj však také typické úzké sepětí a vzájemná provázanost všech tří uměleckých složek, tedy literatury, výtvarného umění a hudby.

³⁶ Viz předmluva ke knize *Má vlast. Česká krajina v díle našich umělců*. KVĚT 1948, s. VII.

³⁷ Oběma horám věnoval pozornost ve své zdařilé knize Eduard Maur. Viz MAUR 2006, s. 215–252 (Říp), 253–280 (Blaník). K dějinám národního hnutí na Podřipsku sledovaného období MILOTOVÁ 2011, dále např. MILOTOVÁ 2013.

³⁸ Zatímco Říp náležel ve sledované době roudnickým Lobkovicům, Blaník patřil pražskému arcibiskupství.

³⁹ Významné rozdílly je možné sledovat např. mezi tamějšími organizátory národních akcí konce šedesátých let 19. století. Jestliže na Podřipsku byl jejich společným jmenovatelem výrazný mladočeský, evangelický a rolnický element, na Podblanicku mezi nimi naopak většinou nalezneme staročechy a katolický klérus, rolníci v úzkém kruhu pořadatelů chyběli.

⁴⁰ Na rozdíl od prózy byla hora reflektována v nesčetném množství básní, a to na široké škále od pokusů básníků – amatérů až po vrcholné představitele české literatury. Hoře tak mezi jinými věnoval pozornost také Jan Neruda, a to v epigramu *Říp* („*Říp miluju. Je od řečí tak přímý. / jak ovšem každý hrdina dokonalý. / Vždy, kdykoli jsme vedle sebe stáli, / mně řekl: Tuž se, jsi mi ještě malý!*“) a básni *Dvě drahá místa* („*Když v cizině steskem / se srdce mi třese, / hned ke dvěma místům / má duše se nese / sem do vlasti zpátky – / jak bleskový šíp. // A jak ta dvě místa / se na myslí vyšší, / již srdce se v těle / jak v kolébce tiší, / a prchají zmatky, / a hned je líp. // Ta zvyšina jedna / je v lůně dvou strání, / ta vyšina druhá / je v široké pláni – / to rovek mé matky, / to hora Říp.*“ NERUDA 1907, s. 255–256.

⁴¹ František Palacký situoval praotce Čecha do druhé poloviny 5. století. V *Dějínách* konkrétně píše: „*Slovanský tedy vojevoda Čech, jenž brannou rukou země této dobyl, živ byl ve druhé polovici Vho století.*“ PALACKÝ 1921, s. 26.

s příběhem o blanických rytířích,⁴² kteří vyjedou národu na pomoc, až mu bude nejhůře, byla poté jakýmsi zrcadlem samotného národního příběhu (spící rytíři = spící národ, výjezd z hory = probuzení národa, tj. aktivita vs. pasivita týkající se národních aktivit). Pokud porovnáme soudobé vnímání obou památných hor českou společností, všimneme si jednoho patrného rozdílu. Zatímco Říp byl vnímán primárně v rovině prostorové, horizontální (jako „nárazníkový“ bod strážící český prostor, jenž se nacházel v blízkosti německých oblastí Čech),⁴³ Blaník naopak v rovině časové (prolínání časových rovin, odlišný čas uvnitř / vně hory – 1 den / 1 rok).⁴⁴

Hora Blaník prošla na své cestě od tajemné hory spojené s náboženskými prvky, kterou známe z proroctví zaznamenaných od 15. století, k národnímu symbolu dlouhou cestu.⁴⁵ Se svatým Václavem jako velitelem blanického vojska⁴⁶ se setkáváme až v průběhu třicátých až čtyřicátých let 19. století, stejně jako s husitským osazenstvem hory. Svatováclavské a husitské motivy následně sloužily v různé míře jako výrazná inspirace soudobého umění (zatímco motiv husitský se objevuje především v díle Bedřicha Smetany, Jaroslav Vrchlický⁴⁷ a mnozí další tvůrci ztvárnili svá díla převážně optikou motivu svatováclavského).⁴⁸ Obyvatelé Blaníku (dle příslušného autorského pojetí a názorového vymezení se jednalo o rozličné skutečné i fiktivní postavy),⁴⁹ byli symbolicky vtahováni do současnosti. Prolínání současnosti s minulostí (a také budoucností, do níž byly vkládány naděje) odkazovalo k jednomu ze stěžejních aspektů národní ideologie – vědomí sounáležitosti se všemi členy národa (předchůdci, současníky, potomky). Tématu se nejednou chopili též karikaturisté reagující na některou z aktuálních politicko-spoločenských otázek. Pod názvem *Blaník sněmovní* tak otiskly *Humoristické listy* v roce 1872 karikaturu dávající divákovi možnost nahlédnout do útroby hory obývané tentokrát dřímajícími současnými představiteli českého národního hnutí v čele s Františkem Palackým a Františkem Ladislavem Rie-

grem.⁵⁰ V popředí výjevu dřímá český dvouocasý lev na dokumentu – konkrétně tzv. fundamentálních člancích z roku 1871, jež se staly neúspěšným pokusem o česko-rakouské vyrovnání.

V průběhu 19. století zažila blanická pověst výrazné oživení nejprve v rámci událostí spojených s revolučním rokem 1848, podruhé v souvislosti s kladením základního kamene Národního divadla a táborovým hnutím. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let, v době vzedmuté vlny státoprávních zápasů, byla poté často reflektována pasivní stránka příběhu evokující čekání a spoléhání se na pomoc, pasivní přístup v řešení aktuálních problémů. Tato skutečnost se stávala nejen zdrojem kritiky, ale také sarkastických poznámek směřovaných do vlastních řad. Obdobné vtipy jako *Ještě nic?!?*⁵¹ se tak staly živnou půdou, z níž po řadu let domácí humor čerpal. „Humory“ tak mohly do Blaníka hlásat: „*Prosíme, abyste spali už jen na půl oka; koudel počíná hořet*“⁵²; z památné hory se ozývalo: „*K uspokojení Maďarův oznamuje se tímto, že zdejší česká »armáda« posud tvrdě spí*“⁵³; vzešla odtud také výzva: „*Což abychom se prozatím »malebně sestavili«?*“⁵⁴ Jednou před blížícím se výročí bitvy na Bílé hoře (8. listopadu) blaničtí rytíři přislíbili svůj výjezd,⁵⁵ jindy se z útroby hory ozvaly stesky: „*Země zas se k slunci otočila, jak ten váleček v kolovrátku! Venku vedro; jenom my ubozí posud zavření jsme v chládku!*“⁵⁶ V jednom ze svých čísel otiskly *Humoristické listy* také následující rozhovor dvou chlapců: „*Honzík. Ten Blaník nechá na sebe dlouho čekat! – Vašek. Míniš ty rytíře? – Honzík. Chraň bůh! Já myslím jen na ten nový časopis.*“⁵⁷

Metafora spánku, v případě českého národního hnutí chápána především jako dvousetletý spánek národa po porážce na Bílé hoře, se zračí v následující básni z Blaníka: „*Duch času volnou perutí nad naším stánkem věje, / a vypráví nám potají, co na zemi se děje. / Že prý se chystá velký boj, jenž Evropou otřese / a Slávův svatou korouhev vítězně k nebi*

⁴² Ukázky z rozličných známých i dnes již zapomenutých prací věnovaných Blaníkům přinesl NAVRÁTIL 1918.

⁴³ K tomu podrobněji MILOTOVÁ 2011, dále MILOTOVÁ 2018c.

⁴⁴ Blanickému mýtu se podrobně věnoval Vladimír Macura. Tento mýtus označil za „alegorii osudu národa“. Viz MACURA 1990, dále MACURA 1998.

⁴⁵ Vývojem blanické pověsti se zabývali např. HERTL 1964, dále HLEDÍKOVÁ 1979.

⁴⁶ Vůdce pobývající v útroběch hor nalezneme v příbězích také dalších evropských národů – zmiňme např. německého Fridricha Barbarossa v Kiffhäuseru či Karla Velikého v Untersbergu. Sám Alois Jirásek znal jako dítě ještě před blanickým příběhem pověst o Turovu, hoře nalézající se nedaleko Hronova na tehdejší jazykové rozhraní. Spisovatel po letech vzpomínal: „*Nejmohutnější však zajímala mou mysl pověst o Turovu. Dříve nežli o blanických rytířích slyšel jsem o svatém vojsku dřímajícím v hlubinách Turova, Blaníku to naší krajiny.*“ Viz JIRÁSEK 1980, s. 105. Jirásek ve svých pamětech také uvádí, jak byl po nástupu do školy mocně dojat starými věštbami a dávnými proroctvími např. o slepém mládenci či Sibyle (obě byly provázány s blanickou pověstí). Tamtéž, s. 104.

⁴⁷ Např. v básni *Balada blanická*. VRCHLICKÝ 1885, s. 71–76.

⁴⁸ K blanickým motivům v umění VLK 1983, BÍLEK 2002, BÍLEK 2004, BÍLEK 2005.

⁴⁹ Zajímavým způsobem vyřešila problém osazenstva Blaníku např. Eliška Krásnohorská v libretu k opeře Zdeňka Fibicha *Blaník* (libreto napsáno roku 1874, opera poprvé uvedena 1881). Katoličtí velmožové Oldřich z Rožmberka a Menhart z Hradce, uvádění v dřívějších dobách v čele blanického vojska, se změnili ve sbor duchů odpykávajících si v zakletí své dávné skutky. Za ně jim bylo „uloženo čekati po staletí na chvíli, kdy jim dovoleno bude povstati v době nejtěžších útrap země české a vítězně ji osvobodíce napraviti úhonnou svou minulost. Tentýž ráz zdálo se mi vhodno dáti i povaze hlavního reka pověsti, rytíře Zdeňka Zásneckého“. Viz KRÁSNOHORSKÁ 1881, s. 5. Libretistka chtěla při zpracování látky vycházet z tradičního obyvatelstva bájně hory. V samém úvodu publikovaného libreta upozornila na skutečnost obvyklého protihusitského, a tudíž protinárodního rázu blanické pověsti.

⁵⁰ *Humoristické listy*, 4. 5. 1872, č. 18, s. 140.

⁵¹ *Humoristické listy*, 31. 1. 1874, č. 7, s. 26.

⁵² *Humoristické listy*, 18. 9. 1866, č. 36, s. 38.

⁵³ *Humoristické listy*, 14. 7. 1867, č. 50, s. 201.

⁵⁴ *Humoristické listy*, 1. 8. 1868, č. 31, s. 125.

⁵⁵ „*Sedmého listopadu najisto už vyrukujem! Blaničtí rytíři.*“ *Humoristické listy*, 10. 10. 1868, č. 41, s. 169. U příležitosti téhož výročí otiskly zmíněné noviny také básně nazvanou *Ke dni 8. listopadu*: „*Horo, horo, vysoká jsi! / Kdo poleze na tě asi? / Od Blaníka průvod nejde, – / jistě že z rumlejšu sejde! / Jedni per pedes tam lezou, / ti zas ve drožce se vezou; / budou státí tam na stráži, / by nebylo žádných ráží. / Cestička tam ušlapána / od večera až do rána, / a ta vede do vězení, – / mějtež z toho naučení.*“ *Humoristické listy*, 7. 11. 1868, č. 45, s. 184.

⁵⁶ *Humoristické listy*, 22. 4. 1871, č. 16, s. 126.

⁵⁷ *Humoristické listy*, 24. 10. 1868, č. 43, s. 176.

Obr. 4. Antonín Pavel Wagner: Alegorické znázornění Labe, model pro rampu Historické budovy Národního muzea, sádra, 53 × 81,5 × 30 cm, 1889. Národní muzeum – Historické muzeum, oddělení starších českých dějin, inv. č. H2-187.756. Foto: Olga Tlapáková.

Obr. 5. Antonín Pavel Wagner: Alegorické znázornění Vltavy, model pro rampu Historické budovy Národního muzea, sádra, 50 × 86 × 30,5 cm, 1889. Národní muzeum – Historické muzeum, oddělení starších českých dějin, inv. č. H2-187.758. Foto: Olga Tlapáková.

vznese. // *My spíme dlouhý, dlouhý sen zde v tichém matky klínu / a čekáme, až zavolá nás vlast' k slavnému činu. / Leč ticho dlouhé, hluboké nic neruší tu v hoře, / než bolestný vzdech rolníka, jenž na Blaníku oře. // Ach, tato věčná dřímota již těžce nás tu tíží, / nebť ruka skleslá obrní, a meč se k zemi sníží. / Dlouho-li ještě máme spát, dlouho-li snem se trudit? / Či máme my snad nahoru jít Vás tam ze sna budit?*⁵⁸

Byly to však nejen hory, ale také řeky, které příslušníky české společnosti – parafrázujeme-li slova Edvarda Herolda – „vábily svými kouzly“.⁵⁹ V národní emblematicke se dostalo výsostného postavení dvěma nejvýznačnějším českým řekám⁶⁰ – Vltavě a Labi. Zásadní úlohu hrála „národní řeka“ Vltava, označovaná též jako „řeka Libušina“, „nejčestější z řek“, „řeka nám Čechům nejmilejší“, „stříbropěnná řeka“ či „hlavní tepna tekoucí srdcem země“. Vltava byla vnímána jako spojnice Šumavy (národnostně smíšeného prostoru, místa jejího pramene) s matičkou Prahou. Zcela ikonickým se poté stalo spojení Vltavy s Vyšehradem, sídlem bájných knížat a kněžny Libuše,⁶¹ které nalezneme na řadě dobových

uměleckých vyobrazení. Básnické ztvárnění mu poté vdechla např. *Píseň Vltavina* (1876) Elišky Krásnohorské, v níž Vltava pěje Vyšehradu „dávno, sirou píseň labutí“.⁶² Vltava také vtiskla výrazný ráz celému Povltaví, jehož identitu formovala.⁶³

Labe bylo naopak chápáno především pod zorným úhlem svého národohospodářského významu, jako význačný veletoč odvádějící následně nejen vltavské vody do německých oblastí Čech, ke státní hranici a dále směrem k Hamburku. Tato řeka, protékající úrodným Polabím, byla výrazně vnímána jako spojnice s cizinou. Polabí v místech od Mělníka dále po proudu řeky směrem k Roudnici nad Labem, oblasti nacházející se v tehdejší době na národnostní a jazykové hranici, byla svěřena úloha „strážce národa“. Labe zde tak tvořilo ve sledované době nejen přírodní, ale též národnostní hranici. O území nacházející se na pravém břehu řeky byl poté sváděn ze strany národního hnutí – v symbolické rovině – tuhý zápas.⁶⁴ Zcela ikonického rozměru nabyl prostor soustoku Vltavy a Labe pod Mělníkem („pravé srdce země“), kde vody obou řek pomyslně spojovaly Šumavu a Krkonoše.

⁵⁸ *Humoristické listy*, 16. 6. 1866, č. 24, s. 190.

⁵⁹ „Naše řeky, naše hory, jakými kouzly k sobě nás vábí!“ Uvedeným zvoláním byla zahájena první část článku *Malebné cesty po Čechách. Naše řeky. I. Sázava*, který otiskl *Světlozor*, 1. 2. 1872, č. 5, s. 51.

⁶⁰ Dobové texty také často používaly terminologii související s vodní metaforikou (např. výrazy a slovní spojení *moře* německví, *hráz* proti německému živlu, *most*, *proud* či *břeh*). Více viz MILOTOVÁ 2018c.

⁶¹ František Palacký k tomuto píše: „Po arciocti Čehu, který s čeledí svou v neurčité dávnověkosti, do těchto pozeňnaných vlastí přes tři řeky' přišel, jest Krok ten nejdávnější smrtelník, kterého památka v národních pověstech našich se zachovala. Dle nejstaršího podání měl, zlaté sídlo' své na ‚svatém Vyšehradě' nad Vltavou, kdežto mocí velikou, však nikoli neobmezenou, věští částce země České panoval [...]“. Viz PALACKÝ 1921, s. 29.

⁶² Viz KRÁSNOHORSKÁ 1897, s. 124. V posledních třech slokách básníka píše: „Mluvíte zas, ó hvězdy! Či jste němy / pro velebný, starý Vyšehrad? / Zapřely jste také této zemi / lepou mluvu Libušiných rad? // Vltavo, ty zapěj Vyšehradu, / ať se zjaří vetvý mutný spáč, / zajásej mu v zlatém písňě ladu – / neb i tobě zpěv se mění v pláč? // Zazvučte, ó rotvé matky země, / hlahol, Vltavo, nechť hymnu muk! / Netrp jen, ó nezmiřej tak němě, – / zahřmi stesk, – jen živý rodný zvuk.“ Tamtéž, s. 125.

⁶³ Nejen Povltaví symbolizovali v tehdejších dobách plavci se svými vory svázejícími náklad dřeva a dalších surovin ze Šumavy do Prahy a popř. dále do Hamburku. Obraz řeky mezi Týnem nad Vltavou a Štěchovicemi a lidí pracujících kolem ní podává zajímavě ČÁKA 2002.

⁶⁴ Viz MILOTOVÁ 2018c. Labe se tak u nás nestalo prostorem pro možný reálný konflikt, jakým byly např. spory Německa a Francie o Rýn. V ovzduší prusko-francouzských sporů otiskly *Humoristické listy* *Duetto Pruska s Francií*: „Rýne, Rýne, Rýne široký! / Kdo tě asi bude mít, / až se začnem o tě bít? / Rýne, Rýne, Rýne hluboký!“ *Humoristické listy*, 20. 3. 1869, č. 12, s. 49. Dunaj, jako naopak řece symbolizující nadnárodní aspekt, věnoval řádky ve stejnojmenném literárním esejí o kulturní paměti střední Evropy Claudio Magris. Mj. zde píše: „Dunaj bývá často obklopen symbolickou aureolou antiněmeckví; je to řeka, podél níž se setkávají, střetávají a mísí různé národy, kdežto Rýn je mytickým strážcem čistoty rodu. Je to řeka Vídně, Bratislavy, Budapešti, Bělehradu, Dácie, stuha, která podobně jako kdysi Ókeanos obtékal řecký svět, protíná a obepíná habsburské Rakousko, z něhož mýtus a ideologie vytvořily symbol mnohonárodní a nadnárodní koiné, říše, jejíž mocnár se obracel na ‚svě národy‘ a jejíž hymna se zpívala v jedenácti jazycích. Dunaj, to je německo-maďarsko-slovansko-románsko-židovská střední Evropa stojící v ostrém protikladu ke germánskému Reichu [...]“. MAGRIS 2010, s. 26.

Obr. 6. Pohlednice (dle nákresu J. Sobotky) vydaná Tělocvičnou jednotou Sokol v Chabařovicích u Ústí nad Labem, přelom 19. a 20. století. Národní muzeum – Historické muzeum, oddělení starších českých dějin, inv. č. H2-3744.

Postupná nacionalizace společnosti, prostupující všechny sféry života, našla svůj odraz také ve vnímání a využívání krajiny. Nacionalizace krajiny se tak stala součástí dobového diskursu. Zajímavým příkladem je samotný Říp – zatímco v roce 1868 se velkého řípského tábora účastnila ještě řada německých rolníků z okolních okresů Čech, o dvacet let později byla již tato hora vnímána jako „hráz proti německému živlu“. Nacionálně motivovaný zápas o národní prostor zde byl výrazně podpořen již zmíněnou hraniční polohou regionu,⁶⁵ jež byla pasována na symbol opory národní identity. V poezii Svatopluka Čecha tak již hora stojí osaměle vzdorujíc „vlnám cizáckého moře“,⁶⁶ Jaroslav Vrchlický ji pojímá

Obr. 7. Památná hora Říp na exlibris Jarmila Krecara, V. H. Brunner, 45 × 25 mm, zinkografie, [1924]. Knihovna Národního muzea, oddělení knižní kultury, inv. č. Exlibris 3117.

jako místo modlitby k praotci Čechovi a sv. Jiří, jež mají podpořit sílu v boji.⁶⁷ Symbolický zápas o uvedený prostor zajímavým způsobem zobrazuje kresba Jana Konůpka v úvodu bibliofilie *Tři návštěvy na Řípu*, vydané však již v době ohrožení nacismem.⁶⁸ Zápas je zde symbolizován soubojem dvou dravců odehrávajícím se ve výšce nad rotundou. Oko diváka sledujícího uvedený výjev přitom zaujme pozměněná perspektiva vyjeveného prostoru – ten je zabírán pohledem z vrchu hory, přičemž zcela zaniká terénní „předěl“ mezi Řípem, okolní rovinou a v dáli se nacházejícími vrcholy Če-

⁶⁵ Hora Říp, nalézající se nedaleko města Roudnice nad Labem, se tak stala v očích společnosti ochráncem českého prostoru. Zatímco se český politický okres Roudnice nad Labem nacházel na levém břehu Labe (s výjimkou nevelkého předmostí na pravém břehu řeky), pravobřežní část Labe byla ve sledované době obydlena směrem od Liběchova převážně německým obyvatelstvem.

⁶⁶ V básni *Výhledka do hor* tak mj. zaznívají verše: „Oj, hory zrádné! – Jako násep vzdorný / před mořem cizím v země okolo / vás vztyčil genij vlasti blahotvorný – / jak dostály jste svému úkolu?! // Ach, odrodilky zlé! – Pln hněvu, hoře / ustoupil od vás vlasti strážný duch – / jak přední vlny cizáckého moře / teď valíte se zbujně v český luh. // Již jenom Říp tam osamělý stojí / a hledí pevně v sester zrádných sněm, / jak byl by hotov v bohatýrském boji / sám čeliti těm odrodilkám všem.“ ČECH 1960, s. 62–63. V básni *Na Řípu* poeta v obdobných intencích konstatuje: „[...] I zastavil se příboj cizí vřavy / pod svatou horou, na níž ty jsi stál. / Říp věrný sám tu strní vzdornou skrání – / svým horským vojskem opuštěný král.“ ČECH 1946, s. 80.

⁶⁷ Báseň *Modlitba na Řípu*. VRCHLICKÝ 1885, s. 63. Ke sv. Jiří se básník obrací se slovy: „Sílu svalům vrat' a dlaním, / ať se každý díla chopí, / jak ty v hrdlo mlokům, saním, / vrazí kopí.“ Tamtéž, s. 64.

⁶⁸ VRCHLICKÝ 1939.

ského středohoří, tehdy většinou německými oblastmi. Nejen pohled z Řípu, ale také opačný výhled od mělnické skály směrem k památné hoře, nabízel nikoliv pouze krásný rozhled, ale též pomáhal utvrzovat pocit národní identity. Místo, oplývající výrazným symbolickým a emocionálním nábojem, lákalo zraky celé řady umělců i turistů.

Byla to právě bujně se rozmáhající turistika, která měla vést k výchově k památným místům. Na první turistické krůčky pěstované v rámci Sokola (první mimopražský výlet podnikl spolek roku 1862 na Říp) navázaly turistické spolky zakládané od osmdesátých let. Moderní turistika, podpořená rozvojem lodní a železniční dopravy, se logicky nemohla vyhnout nacionálnímu soupeření. Zatímco od konce šedesátých let 19. století seznamovaly veřejnost s přírodními krásami a turistickými zajímavostmi mj. horských krajin (Šumava, Krkonoše) četné texty a ilustrace např. ve *Světotozoru*, od konce sedmdesátých let již měli cestovatelé k dispozici turistické průvodce, jejichž trasy nejdříve kopírovaly železniční síť. Praktické informace pro „výletníky“ však zájemcům podávaly také další typy publikací.⁶⁹ Zmiňme např. spisek, „*jenž by přečetným výletníkům byl průvodčím po vábné vodní cestě a po místech blíže Vltavy ležících*“;⁷⁰ který naopak korespondoval s oblíbenou paroplavbou.⁷¹ Velmi často se v obdobných pracích objevoval postesk nad tím, že Češi se více zajímají o krajiny cizí než domácí. Tak si také postěžoval mimo jiné autor textu pojednávajícího o putování po Krkonoších slovy: „*Jestli' stará píseň, že my Čechové spíše všimáme si krajů cizích a své vlastní domoviny neznáme. Sejdeš-li se v létě na Sněžce se stem turistů, jsou mezi nimi zajisté dvě třetiny Prusův a Čechů bude sotva deset. Mnohý Čech zná nejkrásnější místa na Alpách, Tatrách, cestoval po Švýcarsku, Tirolsku, krajinou porýnskou, viděl nejkrásnější vodopád Rýnu atd. Zeptej se ho, byl-li na Krkonoších neb na Šumavě, a zajisté dostaneš zápornou odpověď.*“⁷²

Úkol seznámit čtenářskou obec s krásami i historií Čech si vytkl ambiciózní nakladatelský projekt Jana Otty nazvaný *Čechy*.⁷³ Jednalo se o reprezentativní monumentální čtrnáctisvazkové dílo, jež vycházelo v letech 1882–1908.⁷⁴ Dílo, pojímající zvolené téma jako velkou pouť prostorem a časem krajiny Čech, je v mnoha ohledech možné považovat za jakousi kvintesenci sledované problematiky. Snaha oslavit svoji zemi zde nabyla za pomoci spojení textu a obrazu podoby úchvatné práce, jež prezentuje nejen fyzický prostor vytyčeného území, ale pomáhá též utvářet a fixovat symbolický prostor společně sdílených představ a vědomostí společenství. Krajina⁷⁵ se zde stává monumentálním symbolem vlasti a domova. Dílo bylo směřováno jak „dovnitř“ české společnosti, tak „vně“ (reprezentace mimo národní společenství). Při představení tématu byla autory zvolena kombinace soupisu uměleckých a historických památek, vlastivědy, geografických, historických a etnografických publikací, cestopisných průvodců přinášejících praktické informace, avšak také esejů, vlastních vzpomínek a autentických pozorování autorů textu⁷⁶ i poezie. Čtenář tak mohl poznávat a vnímat rozličná místa Čech bez nezbytné potřeby fyzické návštěvy místa samotného, přestože podpora turistického ruchu byla nepochybně jedním z cílů publikace.

V duchu dobových intencí se dílo nevyhnulo nacionální optice pohledu. Setkáme se zde tak nejen s promítáním nacionálních aspektů do minulosti, ale především s výrazným vnímáním soudobých národnostních a jazykových hranic uvnitř Čech, pečlivá pozornost je věnována národnostnímu složení ve smíšených oblastech, v jednotlivých obcích a městech. Oslavovány jsou úspěchy Čechů na poli hospodářství a kultury. Z mnoha pasáží na nás promlouvá problematika již zmíněné nacionalizace krajiny, často v podobě „ztracených, odnárodněných míst“ či nezbytného zápasu „o každou píď země“. Důležitou stránkou celkového pojetí tématu je snaha o propojení minulosti, současnosti a budoucnosti, jež má

⁶⁹ Některé z nich se neubránily ostře protiněmecké rétorice, jak dokládají třeba *Cestopisné kresby Václava Durycha* věnované Krkonošim. Hned v úvodních pasážích zde autor uvádí: „*Za dávných časů vladař krkonošský pro samé šprýmy a škádlení svých horalů nedbal stříci vchod do své skalnaté říše, až se mu tam vedrali cizinci! Teprve nyní nechal žertů a jal se za strašného hromobití vyháňeti cizotu ze své državy. Bylo již pozdě! Síly jeho více nestačily zmoci pluky vetřelců a pokořený Krakonoš v zarputilé zlobě uzamkl se do skal, aniž by se kdy více pokusil vetřelce ze zabraného území vypuditi. Bohužel, že pohádka ta má na sobě ráz trpké pro nás pravdy! Mezi tím, co národ náš ve dva i více táborů rozdělén, utkal se bojem pro malicherné spory vnitřní, obmyslivý cizinec usadil se na našem národním čelném druhdy strážišti, vody jeho ku rozvoji své výbojné síly a moci do žlabů a koryt spoutal, a my ničemným škádlením a spory utmácení neměli jsme již síly, abychom državu svou zachovali. Čím dále tím více vzdávali jsme se naděje na získání ztraceného území a jen čas od času zahučelo to u nás smutným sborem: »O hory, hory v mlhavé dáli, / kéž byste byly líp na stráži stály!« Ty hory né, ale my jsme měli »líp na stráži státi!« Ted' už je na to skoro trochu pozdě.“ DURYCH 1898, s. 5–6. Při popisu krajiny Durych věnoval pozornost mj. prameni Labe: „*V rašelinných slatinách těchto luk nalézá se i kolébka hlavní řeky království Českého – Labe. Labský potok temení se zde ve výši 1346 metrů v mocném vřídle na způsob studně ohraženém, jemuž dáno také jméno Labská studně. Voda jeho jest velmi čistá a nízké teploty a každý turista rád od strážce pramene, jehož útulek jest v primitivní boudě, přijme sklínku se zdravým a osvěžujícím tím nápojem. Usedněme si na chvilku, spanilá čtenářko, na obrubu studně. Milo jest zde v tom útulném zátíší, u vrchoviště osm hlavních řek evropské prodlíti.*“ Tamtéž, s. 33.*

⁷⁰ TURNOVSKÝ 1888, s. 3.

⁷¹ V úvodu publikace Josef Ladislav Turnovský píše: „*Parní plavba pražská stále se zmáhá, malé i velké parníky letní dobou po Vltavě jen se hemží, na tisíce Pražanů používá výhod vzešlých soutěží plavební a rádo navštěvuje povltavské stanice jednak svou rozkošnou polohou, jednak historickými událostmi památné.*“ Tamtéž.

⁷² BERAN 1873, s. 304. Vnímání cizího a domácího mohlo být chápáno také na úrovni českých a německých oblastí v rámci samotných Čech. V předmluvě ke svému průvodci Josef Kafka napsal: „*Mnozí našinci mluví proti návštěvě krajů s německým obyvatelstvem. Soudíme jinak. Práve v povinnosti naší jest hlásiti se jako vlastníci ke všem těm krajům, které k vlasti naší náležejí jako nedílný celek; nezkracovati plný požitek svůj z jejich krás, místo abychom je ponechávali živlu druhému a cizincům; kromě toho pak všude vyhledávati v těch místech styk se živlem českým k jeho povzbuzení a zjednavati dle možnosti platnost a uznání své národnosti.*“ KAFKA 1897, s. 3.

⁷³ K tomu podrobněji MILOTOVÁ 2018a.

⁷⁴ Redaktory díla byli postupně František Adolf Šubert, František Adolf Borovský a Alois Jirásek. Obrazovou část měl na starosti Karel Liebscher. Na vzniku *Čech* se podílely desítky spisovatelů a malířů, jmenujme např. Jaroslava Vrchlického, Elišku Krásnohorskou, Terézu Novákovou, Zdeňka Wirtha, Josefa Vítězslava Šimáka, Karla Liebschera, Adolfa Liebschera, Antonína Levého ad.

⁷⁵ Čtenář se mohl na stránkách díla seznámit s krajinou „divokou“ i „kulturní“, obrazový doprovod nabízel pohledy na města, architekturu, hrady a zámky i žánrové výjevy.

⁷⁶ V těchto případech se jednalo o první Ottovy zaměstnance, kteří byli vysíláni na placené služební cesty.

mimo jiné utužit vědomí vzájemné sounáležitosti. Bohatá historie, mnohé úspěchy současné národní společnosti a přírodní krásy země dávají národu potřebnou naději do budoucna. Tento záměr se promítl také do slov v úvodu prvního dílu *Čech: „Posvěceno Království Českému / jeho rozkvětu nynějšímu / velikým dobám minulým / a slávě budoucí.“*⁷⁷ Krajina se tak v uvedeném díle stává hlasatelem sdělení o skutečnosti svébytného postavení a vzestupu české společnosti poslední třetiny 19. a začátku 20. století. S nimi související rostoucí sebevědomí českého národa také postupem času umožnilo oprostít se od úzce konfrontačního přístupu a vnímat např. tolikrát zde zmiňovaný prostor v okolí památné hory Říp jako svébytný symbol české krajiny.

Výše uvedené národní symboly, jež ve sledovaném období sehrály podstatnou úlohu v procesu utváření české národní identity, byly v průběhu závěrečné fáze českého národního hnutí postupně reflektovány jak v rámci dobové historiografie (počátky nalezneme v díle Františka Palackého), tak ve vlastivědných publikacích, turistických průvodcích a také v krásné literatuře. Konkrétní místa paměti se v té době navíc stávala dějištěm rozličné řady nejen turistických, ale též důležitých politických a kulturních aktivit vyjadřujících aktuální dobové požadavky. Do budoucna nabízí téma krajiny v historickém vědomí české společnosti 19. století výrazný potenciál dalšího výzkumu. Za velmi podnětnou je možné v dobovém kontextu považovat např. problematiku vnímání a nacionalizace krajiny v oblastech stýkání se jazykově českých a německých identit (Šumava, Krkonoše).

Prameny vydané tiskem:

Humoristické listy 16. 6. 1866, 18. 9. 1866, 14. 7. 1867, 1. 8. 1868, 10. 10. 1868, 24. 10. 1868, 7. 11. 1868, 20. 3. 1869, 17. 4. 1869, 4. 9. 1869, 22. 4. 1871, 4. 5. 1872, 31. 1. 1874. *Světovzor* 1. 2. 1872

Literatura:

ANDERSON 1990: ANDERSON, Benedict. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso, 1990.⁶ (Česky vyšlo pod názvem *Představy společenství. Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum, 2008.)

ASMUS 1992: ASMUS, Gesine (ed.). *Die Elbe. Ein Lebenslauf / Labe. Život řeky*. Berlin: Deutsches Historisches Museum – Nicolaische Verlagsbuchhandlung Beuermann GmbH, 1992.

ASSMANNOVÁ 2018: ASSMANNOVÁ, Aleida. *Prostory vzpomínání. Podoby a proměny kulturní paměti*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2018.

BERAN 1873: BERAN, Josef. Vycházky po Krkonoších. *Světovzor* 7, 1873, č. 26, s. 303–305; č. 33, s. 393–394; č. 34, s. 405–406.

BÍLEK 2002: BÍLEK, Radko. *Blaník v umění I. Blanické literární zajímavosti*. 7. samostatná příloha vlastivědného čtvrtletníku Pod Blaníkem. Benešov: Podblanické ekocen-

trum Českého svazu ochránců přírody – Muzeum okresu Benešov, 2002.

BÍLEK 2004: BÍLEK, Radko. *Blaník v umění II. O Blaníku a jeho rytířích v beletrii*. 9. samostatná příloha vlastivědného časopisu pod Blaníkem. Vlašim: Český svaz ochránců přírody – Muzeum Podblanicka, 2004.

BÍLEK 2005: BÍLEK, Radko. *Blaník v umění III. Blaník a svatý Václav v sochařství*. Samostatná příloha vlastivědného časopisu pod Blaníkem. Vlašim: Český svaz ochránců přírody, 2005.

BLACKBOURN 2009: BLACKBOURN, David. *Podmaňování přírody. Voda, krajina a vývoj moderního Německa*. Praha: BB/art s. r. o., 2009.

BLAŽKOVÁ – ČERVINKOVÁ 2015: BLAŽKOVÁ, Tereza – ČERVINKOVÁ, Petra (edd.). *Krajina jako antropologická čítanka*. Praha: Togga, 2015.

BOLDT – HÜTTENBERGER – MOLITOR – PETZINA 1988: BOLDT, Hans – HÜTTENBERGER, Peter – MOLITOR, Hansgeorg – PETZINA, Dietmar (edd.). *Der Rhein. Mythos und Realität eines europäischen Stromes*. Köln: Rheinland-Verlag GmbH, 1988.

ČÁKA 2002: ČÁKA, Jan. *Zmizelá Vltava*. Praha – Litomyšl: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 2002.

ČECH 1946: ČECH, Svatopluk. *Modlitby k neznámému*. Praha: Topičova edice, 1946².

ČECH 1960: ČECH, Svatopluk. *Básně*. Praha: Československý spisovatel, 1960.

ČINÁTL 2011: ČINÁTL, Kamil. *Dějiny a vyprávění: Palackého Dějiny jako zdroj historické obraznosti národa*. Praha: Argo, 2011.

DURYCH 1898: DURYCH, Václav. *Cestopisné kresby Václava Durycha. Krkonoše*. Pardubice: Eduard Kmínek, 1898³.

FLACKE 1998: FLACKE, Monika (ed.). *Mythen der Nationen. Ein europäisches Panorama*. Berlin: Deutsches Historisches Museum, 1998.

FRANÇOIS – SCHULZE 1998: FRANÇOIS, Etienne – SCHULZE, Hagen. *Das emotionale Fundament der Nationen*. In: FLACKE, Monika (edd.). *Mythen der Nationen. Ein europäisches Panorama*. Berlin: Deutsches Historisches Museum, 1998, s. 17–32.

GIBSON 2010: GIBSON, Clare. *Symboly a jejich významy. Klíč k výkladu motivů a znaků v umění*. Praha: Slovart, 2010.

HALBWACHS 2009: NAMER, Gérard – JAISSON, Marie (edd.). HALBWACHS, Maurice. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009.

HAUSMANN 2009: HAUSMANN, Guido. *Mütterchen Wolga. Ein Fluss als Erinnerungsort vom 16. bis ins frühe 20. Jahrhundert*. Frankfurt – New York: Campus Verlag, 2009.

HERTL 1964: HERTL, Jan. Blanická pověst. Její zdroje a proměny. In: ŠIMEK, Eduard – ZELENÝ, Václav (edd.). *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, 5, 1964, s. 121–154.

HLAVAČKA 2011: HLAVAČKA, Milan – MARÈS, Antoine – POKORNÁ, Magdaléna (edd.). *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2011.

⁷⁷ Viz ŠUBERT 1882.

- HLEDÍKOVÁ 1979:** HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Ještě k počátkům blanické pověsti. In: BRANDL, Zdeněk – PETRÁŇ, Josef (edd.). *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 20, 1979, s. 121–140.
- HROCH 2009:** HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009.
- JIRÁSEK 1894:** JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Jos. R. Vilímeck, [1894].
- JIRÁSEK 1980:** JIRÁSEK, Alois. *Z mých pamětí*. Praha: Mladá fronta, 1980.
- KAFKA 1897:** KAFKA, Josef. *Kafkův ilustrovaný průvodce po Království českém, díl II – Krkonoše a Jizerské hory*. Praha: Ed. Grégr [1897].
- KRÁSNOHORSKÁ 1881:** KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Blaník. Zpěvohra ve třech dějstvích*. Praha: Fr. A. Urbánek, 1881.
- KRÁSNOHORSKÁ 1897:** KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Vlny v proudu*. Praha: F. Šimáček, 1897².
- KUČERA 2011:** KUČERA, Martin. *Kultura v českých dějinách 19. století. Ke zrodu, genezi a smyslu avantgard*. Praha: Academia, 2011.
- KVĚT 1948:** KVĚT, Jan. *Má vlast. Česká krajina v díle našich malířů*. Praha: Orbis, 1948.
- LIBROVÁ 1988:** LIBROVÁ, Hana. *Láska ke krajině?* Brno: Blok, 1988.
- MACURA 1990:** MACURA, Vladimír. Blaník a národní mýty v 19. století. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, 30, 1990, č. 2, s. 53–66.
- MACURA 1998:** MACURA, Vladimír. Sen o spících rytířích I. In: *Český sen*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 14–28.
- MAGRIS 2010:** MAGRIS, Claudio. *Dunaj. Životopis řeky*. Praha: Mladá fronta, 2010.
- MALURA – TOMÁŠEK 2012:** MALURA, Jan – TOMÁŠEK, Martin (edd.). *Krajina. Výtvarění prostoru v literatuře a výtvarném umění*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2012.
- MARTIN – FISCHER 2018:** MARTIN, Andreas – FISCHER, Norbert (edd.). *Die Elbe. Über den Wandel eines Flusses vom Wiener Kongress (1815) bis zur Gegenwart*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag – Verlag des Landschaftsverbandes Stade e. V., 2018.
- MAUR 2001:** MAUR, Eduard. Kult hor v českém národním mýtu. In: *Literární mystifikace, etnické mýty a jejich úloha při formování národního vědomí*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum 2001, s. 101–110.
- MAUR 2006:** MAUR, Eduard. *Paměť hor: Šumava – Říp – Blaník – Hostýn – Radhošť*. Praha: Havran 2006.
- MILOTOVÁ 2011:** MILOTOVÁ, Nina. Kulturně-politické aktivity českého národního hnutí na Podřipsku v letech 1860–1914. *Moderní dějiny* 19, 2011, č. 1, s. 1–46.
- MILOTOVÁ 2013:** MILOTOVÁ, Nina. Vzhůru na Říp! Různé podoby putování na posvátnou horu Čech ve 2. polovině 19. století. In: *Východočeský sborník historický*, 23, 2013, s. 277–305.
- MILOTOVÁ 2018a:** MILOTOVÁ, Nina. Pout' krajinou domova. Ottovy „Čechy“ jako čítanka příslušníka českého národa. *Dějiny a současnost* 40, 2018, č. 5, s. 38–41.
- MILOTOVÁ 2018b:** MILOTOVÁ, Nina. Účast Podřipska na slavnosti kladení základních kamenů Národního divadla. In: HULÍKOVÁ, Veronika – MILOTOVÁ, Nina. *Národ sobě. Katalog ke stejnojmenné výstavě Galerie moderního umění v Roudnici nad Labem konané ve dnech 21. 6. – 9. 9. 2018*. Roudnice nad Labem: Galerie moderního umění v Roudnici nad Labem, 2018, s. 7–19.
- MILOTOVÁ 2018c:** MILOTOVÁ, Nina. „Krásnou pak krajinou točí se nezapomenutelné Labe...“ Řeka a její symbolický a kulturní význam v regionu české národní paměti. In: ĎURČANSKÝ, Marek – PLAVEC, Michal (ed.). *Labe v proměnách věků*. Praha: Národní technické muzeum, 2018, s. 81–101.
- NAVRÁTIL 1918:** NAVRÁTIL, Michal. *Proroctví, písně a básně o Blaníku*. Praha: Emil Šolc, [1918].
- NERUDA 1907:** NERUDA, Jan. *Básnické spisy Jana Nerudy II*. Praha: F. Topič, 1907.
- PALACKÝ 1921:** PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. Praha: B. Kočí, 1921. (Dle původního vydání.)
- PÁNEK 1979:** PÁNEK, Jaroslav. K utváření pojmu Podblanicka (Stabilizace regionálního pojmu v krajině tisku). In: BRANDL, Zdeněk – PETRÁŇ, Josef (edd.). *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 20, 1979, s. 9–13.
- PAUKNEROVÁ 2014:** PAUKNEROVÁ, Karolína. Krajina. In: STORCHOVÁ, Lucie et al. (edd.). *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, s. 356–364.
- PROCHÁZKOVÁ 1990:** PROCHÁZKOVÁ, Eva. Táborové hnutí v letech 1868–1869 a Blaník. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, 30, 1990, č. 2, s. 67–76.
- PURŠ 1958:** PURŠ, Jaroslav. Tábory v českých zemích 1868–1871. (Příspěvek k problematice národního hnutí). *Československý časopis historický* 6, 1958, s. 234–266, 446–470, 661–690.
- RAK 1994:** RAK, Jiří. *Bývali Čechové... České historické mýty a stereotypy*. Jinočany: H&H, 1994.
- RYBAŘÍK 1983:** RYBAŘÍK, Václav. Základní kameny Národního divadla v Praze. *Časopis Národního muzea – řada historická* 152, 1983, č. 3–4, s. 180–204.
- RYBAŘÍK 1990:** RYBAŘÍK, Václav. Kámen z Blaníku v základech Národního divadla v Praze. In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 30, 1990, č. 2, s. 77–87.
- SEDLÁČEK 1895:** SEDLÁČEK, August. *Sbírka pověstí historických lidu českého v Čechách, na Moravě i ve Slezsku*. Praha: J. Otto, [1895].
- SEMOTANOVÁ 2008:** SEMOTANOVÁ, Eva. K problematice regionů – časoprostorových průsečíků. In: ŠIMŮNEK, Robert (ed.). *Regiony – časoprostorové průsečíky?* Praha: Historický ústav AV ČR, 2008, s. 7–25.
- SCHAMA 2007:** SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť*. Praha: Argo – Dokořán, 2007.
- STIBRAL – DADEJÍK – ZUSKA:** STIBRAL, Karel – DADEJÍK, Ondřej – ZUSKA, Vlastimil. *Česká estetika přírody ve středoevropském kontextu*. Praha: Dokořán, 2009.
- STIBRAL 2005:** STIBRAL, Karel. *Proč je příroda krásná? Estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán, 2005.
- STIBRAL 2011:** STIBRAL, Karel. *O malebnu. Estetika přírody mezi zahradou a divočinou*. Praha – Brno: Dokořán – Masarykova univerzita 2011.
- ŠIMA 2006:** ŠIMA, Karel. Národní slavnosti šedesátých let 19. století jako performativní akty konstruování národní identity. *Český časopis historický* 104, 2006, č. 1, s. 81–110.
- ŠUBERT 1882:** ŠUBERT, František Adolf (ed.). *Čechy,*

sv. I – Šumava. *Společnou prací spisovatelův a umělců českých*. Praha: J. Otto, [1882].

THIESSOVÁ 2007: THIESSOVÁ, Anne-Marie. *Vytváření národních identit v Evropě 18. a 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.

TOMÁŠEK 2016: TOMÁŠEK, Martin. *Krajiny tvořené slovy. K topologii české literatury devatenáctého století*. Praha – Ostrava: Dokořán – Ostravská univerzita, 2016.

TUČEK 2014: TUČEK, Jan. Paměť. In: STORCHOVÁ, Lucie et al. (edd.). *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, s. 244–257.

TÜMMERS 1999: TÜMMERS, Horst Johannes. *Der Rhein. Ein europäischer Fluss und seine Geschichte*. München: Verlag C. H. Beck München, 1999².

TURNOVSKÝ 1888: TURNOVSKÝ, Josef Ladislav. *Z Prahy do Svatojanských proudů. Příruční knížka pro cestující a výletníky*. Praha: J. Otto, 1888.

VÍT 1988: VÍT, Petr. Hudba v programu českého národního hnutí doby předbřeznové a po Říjnovém diplomu. In: FREIMANOVÁ, Milena (ed.). *Povědomí tradice v novodobé české kultuře (Doba Bedřicha Smetany)*. Praha: Národní galerie, 1988, s. 54–76.

VLK 1983: VLK, Miloslav. Blanické motivy ve výtvarném umění. In: BRANDL, Zdeněk – PETRÁŇ, Josef (edd.). *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, 24, 1983, s. 285–296.

VRCHLICKÝ 1885: VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Selské balady*. Praha: Ed. Valečka, 1885.

VRCHLICKÝ 1939: VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Tři návštěvy na Řípu*. Praha: Kruh přátel Jaroslava Vrchlického, soukromý tisk, 1939. Knihovna Národního muzea, oddělení knižní kultury, sign. E 54.

WOŽNIAKOWSKI 1987: WOŽNIAKOWSKI, Jacek. *Die Wildnis. Zur Deutungsgeschichte des Berges in der europäischen Neuzeit*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1987.

ZAP 1880: ZAP, Karel Vladislav. *Česko-moravská kronika*. Praha: I. L. Kober, 1880⁴.

Mgr. Nina Milotová, Ph.D.
Národní muzeum
oddělení vědeckého tajemníka
Václavské náměstí 1700/68
110 00 Praha 1 – Nové Město